משפט כהלכה

דיונים ופסקי דין מבית דין צדק "**משפט כהלכה**" בראשות הג"ר **יונתן שושן** שליט"א | גיליון 307

המיליונר שהעיף דולרים בחתונת בתו ועפו על 'ההמבורג צילינדר' של ראש הישיבה

א. באחת מהחתונות של העשירים הגדולים בארץ באחד מאולמות היוקרה בראשון לציון אבא של הכלה החליט להראות את עושרו ולזרוק דולרים אחרי החופה באוויר ולהראות שהוא מיליונר אמיתי שיודע לא רק לפנק באוכל וזמרים אלא גם בדולרים שישארו בכיס אחרי החתונה, והגיע עם 50 אלף דולר וזרק אותם באוויר אחרי החופה מיד אחרי שבירת הכוס וכל המון העם שהיו בחופה התכופפו לאסוף את הדולרים הירוקים, ואחד מהאנשים שהיה באירוע היה ראש ישיבה גדול שהוזמן ע"י הגבירים ולא היה נעים לו להתכופף ולהרים דולרים כמו המון העם אחרי שהוא הוזמן ע"י הגבירים ומקבל מהם המון כסף עבור מוסדותיו, והוא נשאר עומד כשזרקו את הדולרים, והרבה מהדולרים נפלו לו על 'ההמבורג צילינדר' הגדול שלו, והיה שם איזה בחור שהתחיל לאסוף לו מהכובע ומהכתפיים שלו את הדולרים ירוקים, וכשהראש ישיבה הרגיש את זה הוא אמר לו שזה גזל גמור כי הוא זכה בדולרים בקנין חצר היות וזה נמצא על הכובע שלו וכן על החליפה ושיחזיר לו את האלף דולר שהיה עליו, ואילו הבחור טוען שהרב לא קנה את זה בקנין חצר א' היות וזה חצר של לוקח ברשות מוכר שזה האולם שמושכר למחותנים, ונפסק להלכה שזה לא קונה, ב' הכובע המבורג הוא חצר שאין לה מחיצות לשמור את הדולרים שזה שוליים להחזיק דברים שנכנסים אליה וחצר לא קונה בכה"ג, ואפי' שהשוליים של ההמבורג צילינדר מקופלות אבל אינם מסוגלות להחזיק דברים בתוכם ולא קונה בקנין חצר, ג' זה חצר שאינה משתמרת כי הדולרים הם קלים ויכולים לעוף לו מהכובע, ובזה באנו לדון האם הראש ישיבה קנה את הדולרים בקנין חצר או לא?

'טופי' שעף על הטלית מאחד המתפללים בשבת חתן האם זכה בו בקנין חצר

ב. ר' צבי לנקרי מבית הכנסת 'עדת ישראל' בשכונת בית וגן היה בשבת חתן של בר מצווה בבית הכנסת ברשות המרא דאתרא ר' אליהו וענון שליט"א, וכשהוא באמצע קריאת התורה זרקו סוכריות בבית הכנסת, וכמה סוכריות נחתו לו על הטלית שבראשו, והוא לא שם לב, ואיזה ילד ראה את זה ועלה בשקט על ספסל האחורי ולקח לו את הטופי מהטלית, והוא הרגיש שמישהו מטפס לו על הראש והוא אמר לילד תביא לי את הסוכריות לילדים הקטנים שלי בבית זכיתי בזה, ואמר לו הילד השנון שזה היה על ראשך זה לא אומר שזכית בזה ולא שמענו על קנין חצר כשזה במקום שכל רגע יכול לעוף ממך, והגיע הילד לשאול האם הוא מחויב להחזיר את הסוכריות לרב או לא?

- **מחותנים שלא רוצים לשלם לתזמורת האם מחויב לשלם בעל התזמורת לאנשי הלהקה** (עמ' 2)
- **מלמדים שרוצים לעזוב את התלמוד תורה כולם ביחד מחוסר משכורת** (עמ' 3)

תשובות

א. מצינו מחלוקת גדולה בפוסקים האם חצר שאין לה שוליים ואינה משתמרת בה האם קונה מדין חצר היות וזה לא משתמר בחצר, ויוכל הבחור לומר קים לי כדעות שזה לא קונה וזה שייך לו האלף דולר, ורק אינו ראוי המעשה לחטט בהמבורג של ראש הישיבה המכובד, וכן אם הראש ישיבה יודע שיש לו דולרים על הכובע ורק ממתין שהגבירים ילכו א"כ נחשב הבחור שלוקח את הדולרים כעני המהפך בחררה שנחשב רשע לבני ספרד אחרי שראש הישיבה ממתין לזכות בזה.

ב. הילד זכה בטופי אחרי שנמצא על ראשו ונחשב כחצר שאינה משתמרת, ורק המעשה אינו ראוי לחטט למבוגרים בראש ליקח מהם טופי.

נימוק הדין

בתשובה זו נדון בשלושה נידונים: א. איזה קניין נעשה בדולרים שנפלו על הכובע. ב. מחלוקת הראשונים והפוסקים בכליו של לוקח ברשות מוכר. ג. האם כלי ללא מחיצות נחשב חצר המשתמרת.

איזה קניין נעשה בדולרים שנפלו על הכובע

הנה הדבר הראשון שיש לנו לדון בנידון הדולרים הוא איזה קנין נעשה כאן עם ההמבורג לקנות את הדולרים שמעל הכובע, שאם קנין משיכה כשהולך עם זה כמה צעדים באולם, זה אינו כי משיכה מהני רק כשמוציא מרשות הרבים לרשות היחיד או לסימטא וכמבואר בסימן קצ"ח והאולם שהוא הומה אדם נחשב כרשות הרבים שלא מהני שם קנין משיכה.

ומצד קנין הגבהה שצריך שיהיה טפח או ג' טפחים ושיגביה את עצמו אבל כאן לא ידע שיש לו דולרים על הכובע ולא הגביה את עצמו ולא קנה, **ומצד קנין ארבע אמות** זה מהני רק בסימטא ולא ברשות הרבים וכמבואר בסימן רס"ח וסימן רמ"ג.

קניין חצר בכליו של לוקח ברשות מוכר

והקנין היחיד שיש לנו לדון זה קנין חצר שנמצא לו על ההמבורג שזה חצירו, **ובזה באנו לדון** האם החצר קונה היות ונחשב שהדולרים נמצאים בכליו של לוקח ברשות מוכר שלא קונה שהרי הרב נמצא בתוך אולם שמחות ששכור לחתן ולכלה וכשנמצא בתוך הכובע שלו א"כ נחשב שנמצא הדולרים בכלים של הקונה שהוא נמצא ברשות לוקח ולא קנה, או שהיות וזה נמצא על עצמו ולא על הרצפה של האולם א"כ נחשב כקנין חצר רגיל וכקנין יד שקונה.

מחלוקת הראשונים והפוסקים בכליו של לוקח ברשות מוכר

ודין זה מתחיל מהגמ' בבא בתרא (פה:) בעי מיניה רב ששת מרב הונא כליו של לוקח ברשות מוכר קנה לוקח או לא, ופירש רשב"ם את הספק שהנידון האם הרשות עיקר והכלי בטל לרשות של המוכר וממילא חשוב שנמצא ברשות המוכר ולא קנה הלוקח, או דילמא הכלי אינו בטל לרשות וחשיב שנמצא ברשות לוקח וקנה הלוקח כשנכנס לחצרו, והגמ' ניסתה להביא ראיות לספק והדבר לא הוכרע. **ולעניין הלכה דעת הר"י מיגאש והרא"ש שהדבר נשאר בספק, ואילו דעת הב"י והרי"ף שהוכרע שבוודאות לא קנה,** והסביר **הב"י** שהטעם היות וסובר שבשביל שחצר תקנה צריך שיהיה גם ברשות לוקח וגם בכליו של לוקח אבל אם אין את שניהם לא קנה, **ובשו"ע** (סימן ר סעיף ג) נקט כך להלכה שכליו של לוקח לא קנה ברשות מוכר בצורה וודאית עד שיאמר זיל קני שאז גילה בדעתו שמסכים לתת לו את הרשות שלו ונחשב שנמצא ברשות הלוקח.

ולפי"ז בנידון דידן שנמצא הרב ברשות החתן והכלה ששכרו את האולם א"כ נחשב שהדולרים נמצאים בכליו של לוקח שזה ראש הישיבה ברשות מוכר שזה המחותנים שלא קנה עד שיאמרו לו המחותנים זיל קני.

כובע שעל גופו של אדם נחשב כרשותו לעניין קניין חצר

אבל זה אינו א' היות וכל הנידון של כליו של לוקח ברשות מוכר מדובר

עורך ראשי: הרב משה מאלח שליט"א mexicomoshe@gmail.com

כשהכלי נמצא על הרצפה ברשות המוכר, אבל כאן הכובע נמצא על גופו של ראש הישיבה ולא על רצפת האולם, ובכה"ג לעולם זה נקרא שהחצר נמצאת ברשותו, **וזה מוכח מהגמ'** שניסתה להביא ראיה שכליו של לוקח ברשות מוכר קונה שהרי אמרינן במשנה שאם זרקו לה גט לתוך חיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת, והגמ' רצתה להוכיח מזה שכליו של לוקח ברשות מוכר קנה לוקח, וכאן האשה מתגרשת אפי' שהיא ברשות הבעל, והגמ' דוחה דשאני גט שתלוי עליה או על בגדיה שנחשב הדבר ברשותו אבל בכל מקום שכליו של לוקח ברשות מוכר לא מהני, ומוכח מכאן שאם זה על בגדיה זה נקרא רשותה, **וה"נ כאן שנמצא על הכובע שלו נחשב כרשותו וזכה בדולרים.**

האם במקום שאין מקפידים צריך לומר "זיל קני"

ב' ועוד גם אם נחשב ככליו של לוקח ברשות מוכר שלא מהני בלי שיאמר זיל קני מצינו **במחנה אפרים** (הל' חצר סימן י) שהביא שרוב הפוסקים נוקטים שבמקום שלא קפדי לא צריך לומר זיל קני וקנה, וכאן המחותנים לא קפדי ואדרבא זורקים כסף להראות את גדולת אושרם כדי שהקהל יזכה בכסף ולכן מהני, **ואפי' שהסיק במחנ"א** שם שיתכן שכל מה שלא קפדי זה במקום שאין שם מציאה והפקר אבל אם יש מציאה והפקר הבעלים לא מתכוון להקנות את רשותו לקונה, **וא"כ אולי גם כאן שנאמר שלא יזכה בדולרים שהם הפקר אליו, ואלא שזה נכון כשיש סברא שבעל הבית רוצה אליו את הזכייה, אבל כאן הבעל הבית זה מי ששכר את האולם והם זרקו את הדולרים.**

ונמצא שאין בעיה של כליו של לוקח ברשות מוכר א' כי זה נפל על בגדו שזה ברשותו, ב' גם בכליו של לוקח אם אמר זיל קני מהני ובמקום דלא קפדי על מקומו הוי כאומר לו זיל קני, ג' בהפקר ומציאה לעולם מהני גם בלי שיאמר זיל קני.

האם כלי ללא מחיצות נחשב חצר המשתמרת

ואלא שזה נכון שזה נחשב כחצר אבל עדיין זה חצר שאינה משתמרת היות ואין לו שוליים לכובע, ואפי' שזה כובע צילינדר שיש לו קצת שוליים לא מהני שהרי זה יכול ליפול משם.

ומצינו שנחלקו בזה, דעת הנתיה"מ (סימן ר אות ג) שכל כלי נקרא חצר רק אם יש לו מחיצות ובלי זה אינו משתמר, אבל **המחנ"א** (סימן יא) נוקט שקונה כל כלי גם אם אין לו שוליים, **שהביא סתירה** בדבר שבפרק הניזקין אמרינן שמצודות חיה ועופות שאין בהם תוך מי שגזל משם נקרא גזלן מפני דרכי שלום ולא גזל גמור כי אין לו תוך ונחשב כאינו משתמר בתוך המצודה, ואילו בפרק איזהו נשך אמרינן שמחצלאות ששמו עליהם תמרים קונים את התמרים אפי' שאין למחצלאות שהם כמין סכך שום תוך, וא"כ האם צריך כלי שיש בו שוליים או לא, ונקט במחנ"א ליישב את הסתירה שלעולם קונה גם כלי שאין בו תוך ושאני מצודות חיה ועופות שהם אמורים לצוד בעלי חיים והם לא משתמרים בלי כלי שיש בו תוך, אבל כל מקום שהדבר אינו הולך כבעלי חיים קונה בכליו גם אם אין בהם תוך.

אבל **בשו"ת בית אפרים** (סימן קד) נקט שלעולם בעינן כלי שיש בו תוך, ורק שאני מחצלאות של תמרים שעומדים לזה לקבל עליהם תמרים לייבוש נחשב כיש לו שוליים אבל בכל מקום שהכלי הוא בלי שוליים אבל זה לא כלי שעומדים להניח עליו דברים אינו נקרא כלי לקנות בקנין חצר, ולכן מצודות שלא אמורים להשאיר שם את העופות אינו נחשב לכלי לקנות בקנין חצר.

ונמצא ג' דעות האם כלי קונה כשאין לו שוליים: א' לנתיה"מ לא מהני כלי בלי שוליים שנחשב שאינו משתמר, ב' למחנ"א מהני כלי שאין בו תוך לקנות בקנין חצר, ג' ולבית אפרים מהני כלי בלי שוליים לקנות רק אם זה עומד לזה להניח עליו דברים.

הכרעה לדינא

ולפי"ז המבורג שאין לו שוליים יוכל הבחור לומר קים לי כדעת הנתיה"מ שלא קונה בלי מחיצות היות וזה לא משתמר, וכן קים לי כדעת השו"ת בית אפרים שאם זה לא מיועד לשמירה בשוליים שלו כשאין לו מחיצות לא קונה מדין קנין חצר, וא"כ המבורג שאינו מיועד להניח דברים על השוליים שלו לא יקנה בקנין חצר, **ונמצא שהדולרים שייכים לבחור ולא לראש הישיבה שקנין חצר לא קנה. ואין לדון מצד קנין יד** כשנמצא בגופו שזה דווקא ביד שזה משתמר לו ולא בראשו שאינו משתמר.

ואלא ראוי לא לגעת בכובע של הראש ישיבה ולקחת ממנו דולרים, ומשלש טעמים: א' אינו מכובד לחטט לראש ישיבה גדול בבגדיו והוי כביזוי כבוד התורה, **ב'** היות והוא סוג של מוחזק כשזה עליו ויוכל לומר קים לי כמחנ"א שכלי בלי שוליים גם קונה א"כ אל תוציא לכתחילה ממוחזק, **ג'** אם הראש ישיבה יודע מזה ורק מפחד מהגבירים א"כ הוא מחזר לקנות את זה והוי הבחור כעני המהפך בחררה של ראש הישיבה שלבני ספרד נחשב כרשע.

וכן בעניין הטופי שנמצא על ראש האברך הרב לנקרי היות ולכלי אין שוליים שזה הטלית לא זכה בו, ורק ראוי לא לחטט לו בראש אחרי שמדובר כאן באדם מבוגר.

מחותנים שלא רוצים לשלם לתזמורת האם מחויב לשלם בעל התזמורת לאנשי הלהקה

איציק בוסקילה הזמין תזמורת לחתונה שלו את אריק דביר ותזמורתו שניגן בצורה יוצאת מן הכלל ורק המחותן לא אהב את הגובה של הצלילים של התזמורת ואת השיגעון של השירים ולא רוצה לשלם כלום ובפרט שלא שמו שירים מזרחים כמו שהוא אוהב מ'אעופה אשכונה' ועד 'ישמח חתני' עם גיטרות מזרחיות וריקודים עם הידיים למעלה, וגם אבא של החתן גם הצטרף למחאה ולא רוצה לשלם לתזמורת, וניגשו בעלי התזמורת לחתן שהוא ישלם, ואמר להם החתן שאין לו גרוש בכיס והוא רק מתחיל את החיים, והגיעו אנשי הלהקה ותבעו את בעל התזמורת שישלם להם את משכורתם, ואמר להם בעל התזמורת ולכל הצוות שלו התופפן והחצוצרן והגיטריסט לא קיבלתי כסף מזומן אני לא מביא לכם ואני יעמוד עמו בדין תורה וכשאני יוציא ממנו אני ישלם לכם, ואילו אנשי הלהקה אומרים לבעל התזמורת אנחנו עובדים אצלך ומקבלים ממך הוראות מתי כל אחד מנגן, וא"כ לקחת אחריות עלינו ואתה תשלם לנו ואנו לא קשורים למחותנים אם הם שילמו או לא, ואילו בעל התזמורת טוען אתם יודעים שהתשלום הוא לא ממני אלא מהחתן והכלה וא"כ כשהם לא משלמים אני לא ישלם לכם, ובאו לבי"ד לשאול האם יכולים לחייב את בעל התזמורת לשלם להם עכשיו את הכל או לא?

תשובה

יכולים לחייב את בעל התזמורת לשלם להם אפי' שהמחותנים לא שילמו לבעל התזמורת אחרי שהלהקה עובדת אצל בעל התזמורת, וגם המנהג שבעל התזמורת עומד מולם וצריך לשלם להם.

נימוק הדין

האם הזמרים עובדים אצל בעל התזמורת או אצל המחותנים

הנה הדבר הראשון שיש לנו לדון זה האם נחשב שהלהקה עובדת אצל החתן והכלה ורק בעל התזמורת מתווך את הכסף מהם וכשהם לא שילמו לא נוכל לחייב את בעל התזמורת, או שהלהקה עובדת אצל בעל התזמורת וכשלא שולם לו זה לא עניינם ויחייבו אותו לשלם להם.

ודין זה מתחיל דהנה מצינו שבמהר"ם חביב (סימן רכה) דן בנידון זה והביא לתלות את זה **במחלוקת רש"י ותוס' בבא מציעא** (קיח.), דבשו"ת מהר"ם בן חביב נשאל ממנהל ישיבה בירושלים, שאחראי על ישיבה הנתמכת על ידי גבירים שבקושטנדינא. והוא היה שוכר תלמידי חכמים ללמד תורה בישיבה, והיה מפרנס את התלמידי חכמים ממה ששלחו לו הגבירים בקושטנדינא. והנה באחד הימים ארע שלאחר שסיכם עם תלמיד חכם שיבוא להיות ראש ישיבה בישיבה, פסקו הגבירים לשלוח תרומותיהם, ונשאל אם חייב לשלם לראש הישיבה מכספו. והשיב המהר"ם שיש לברר דינו של אדם השוכר תלמיד חכם ללמוד בישיבה על דעת שגבירים שבעיר אחרת ישלמו, אם חייב לשלם לראש הישיבה אף שלא שלחו הגבירים הכסף.

והסיק כי לדעת **הרמב"ן** (חידושים ב"מ קיח.) **והתוספות** (שם ד"ה לעשות) שכר ראש הישיבה הוא על הגבירים ולא על המנהל, ואם כן כאשר פסקו הגבירים מלשלם - אינו חייב לשלם. אך לדעת **רש"י** (שם ד"ה בשל הפקר) כל שלא אמר האחראי בפירוש כי השכר על הגבירים חייב לשלם מכספו.

ומחלוקת ראשונים זו נסובה אודות הנאמר במשנה בבא מציעא (קיח.): השוכר פועל ללקט קש ותבן - אינו רשאי לומר לו בסיום מלאכתו 'טול מה שעשית בשכרך'. ואף שבכל חוב רשאי הלווה לפרוע למלוה 'שוה כסף', בפועל אינו יכול לעשות כן, שנאמר 'לא תלין פעולת שכיר', ומשמע שעליו לשלם את שהתנו ביניהם דהיינו כסף ממש.

ובגמרא הקשו שבברייתא נאמר שרשאי בעל הבית לומר לפועל טול מה שעשית בשכרך. **ומתרץ** רב נחמן שבמשנה מדובר ששכרו ללקוט קש ותבן בשדה שלו, ובזה אינו רשאי לומר לו טול מה שעשית בשכרך, אך בברייתא מדובר ששכרו לעשות בשדה חבירו, ובזה רשאי לומר לו טול מה שעשית בשכרך.

ושואלת הגמרא מה החילוק בין אם שכרו לעשות מלאכה בשדה שלו לשכרו לשדה חבירו, הלא כשם שבשדה שלו אינו רשאי לומר טול מה שעשית בשכרך היות וסיכם איתו שישלם לו כסף ממש, כך בשכרו לשדה חבירו, היות ועל השוכר מוטלת חובת התשלום - חייב לשלם כסף ממש כפי שהתנה עמו.

ודוחה הגמרא, שלעולם במשנה מדובר ששכרו ללקט בשדה שלו, ולכך אינו רשאי לומר טול מה שעשית בשכרך, שחייב לשלם את שהתנה עמו. אך בברייתא מדובר ששכרו ללקט משדה הפקר, ועל כן יכול לומר טול מה שעשית בשכרך, היות והשוכר כלל לא זכה במלאכת הפועל.

ומבואר בגמרא זו, שהשוכר פועל לעשות מלאכה בשדה חבירו - חייב לשלם שכרו מעצמו, ולאחר מכן יתבע כספו מבעל השדה שההנה אותו, ודוקא בשדה הפקר, היות ולא ההנה מאן דהוא - אינו יכול לתבוע כספו מאחרים ויכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך.

שיטות הראשונים בשוכר פועל בסתם לעשות בשדה חבירו

ונחלקו הראשונים באופן ששכר פועל בסתם לעשות מלאכה בשל חבירו ולא פירש מי ישלם, האם השוכר חייב לשלם או בעל הבית חייב לשלם. לדעת **רש"י** (שם ד"ה בשל הפקר) השוכר חייב לשלם שכרו, שכל ששכרו בסתם - נחשב כאילו אמר בפירוש 'שכרך עלי'.

ומאידך **הרמב"ן** (חידושים ב"מ שם) כתב שכאשר שכרו לעשות בשדה חבירו והראהו את שדה חבירו, אם לא פירש לו 'שכרך עלי' - אינו חייב לשלם שכרו אלא בעל הבית ישלם כדין נהנה. וכן נקטו **התוספות** (שם ד"ה לעשות) להלכה.

וכן פסקו להלכה הטור והשולחן ערוך (סי' שלו ס"א) כדעת הרמב"ן והתוספות, שהשוכר פועל בסתם לעשות מלאכה בשדה חבירו - שכרו על בעל השדה ולא על השוכר. וכן נקט **הרמ"א** (סי' שלט ס"ז) כדעה זו, גבי שליח ששכר פועלים בסתם לעשות מלאכה בשדה חבירו, שאילו ידעו הפועלים שהשדה אינה שלו - שאינו עובר בבל תלין היות והשכר הוא על בעל הבית ולא עליו ואפי' ששכרו בסתמא.

ומעתה יש לתלות את נידון דידן במחלוקת זו, שלדעת רש"י היות וראש הכולל הזמין את האברכים בסתם והתנה עמהם שישלם שכרם, הרי שחייב לשלם מכספו למרות שפסקו התורמים לתמוך בו וחייב לעמוד בהסכם שלו עם האברכים.

ואילו לדעת הרמב"ן, היות וכבר מתחילה ידעו האברכים כי הוא אינו משלם את המלגה מכספו, שכרם על התורם שמחזיק את הכולל ולא עליו. ועל פי הכרעת השולחן ערוך עולה שראש הכולל פטור מלשלם באופן זה.

ונראה שכל המחלוקת הזו נאמרה באברכי כוללים שנתמכים ע"י גבירים שהמשכורת מגיעה מהגבירים לאברכים והאברכים עובדים אצל הראש כולל שבזה שייך לומר שאין על הראש כולל חיוב כי הם מוטלים על הגביר, **אבל במקום שאדם הביא תזמורת אמנם הם עובדים אצל החתן והכלה אבל גם עובדים אצל בעלי התזמורת לנגן כמו שרוצה ולהיכנס היכן שרוצה בשיר שיש מקום שהגיטרה נכנסת לשיר ויש מקום שהחצוצרה א"כ בכה"ג נחשב הדבר כעובדים אצלו שהוא צריך לשלם להם המשכורת.**

ויותר מזה נראה שהיות והמנהג הוא שאנשי התזמורת לא מכירים את החתן והכלה וכל העסק של הנגנים זה עם בעל התזמורת א"כ הוא נקרא כשוכר אותם שהתשלום הוא עליו לשלם לבעל התזמורת.

ולכן נראה שיוכלו לתבוע את בעל התזמורת שישלם להם ואח"כ ידון בעל התזמורת עם המחותנים על תשלום של התזמורת.

מלמדים שרוצים לעזוב את התלמוד תורה כולם ביחד מחוסר משכורת האם יש איסור בדבר כי השתעבדו ללמד את הילדים

באחד מתלמודי התורה במרכז המנהל לא משלם משכורות בזמן וגם עושה הורדות במשכורות, והתחיל להיות מרמור בתוך המורים שבמערכת שרוצים לעזוב, והמנהל כינס את כולם ואמר להם שמי שרוצה לעזוב שיקום עכשיו ויעזוב, ואז קמו רוב הרב'ס ואמרו שהם הולכים ומתפטרים, מה שזה אומר שלמחרת כבר אין תלמוד תורה שאין מהיכן להשיג כזה הרבה מלמדים, והמנהל הבין שכלה אליו הרעה והוא נשאר עם תלמוד תורה שמתפרק ואמר למלמדים שאסור להם לעזוב היות והם משועבדים ללימוד תורה של הילדים ובפרט שיכולים לגרום לקלקול לילדים, ולכן גם אם אינו משלם בצורה נורמלית אינם יכולים לעשות זאת, ואמרו לו הרבס' לא יתכן שאנחנו שבויי חרב בידך לא לעזוב וללמד ואתה לא תשלם, ושואלים המלמדים האם הם נחשבים כמשועבדים לילדים לא לעזוב את הת"ת או שהיות וזה חיי נפש שאין להם משכורת הם יוכלו לעזוב, הדין עם מי?

תשובה

נראה בצורה ברורב שאפי' שזה נושא לימודי אינם משועבדים ללמד בלי לקבל משכורת, ואינם שבויי חרב אצל המנהל, ואלא שכל שאלה כזאת שיכול לגרום בטלה גדולה לילדים יש להתיעץ בגדולי ישראל שהם אמונים על החינוך ולשאול אותם מה לעשות בנידון הזה.

נימוק הדין

בתשובה זו נדון בשלושה נידונים: א. מחילת האב על שיעבוד המלמד לבנו. **ב.** האם שיעבוד המלמד לתלמידים מונע מהם לעזוב בבת אחת. **ג.** האם שיעבוד המלמד חל כשאין משלמים לו את שכרו.

מחילת האב על שיעבוד המלמד לבנו

הנה הדבר הראשון שיש לנו לדון זה האם יש כזה מושג שהמלמדים משועבדים לילדים ללמדם תורה גם אם אינם מקבלים משכורות, ודין זה מתחיל בשו"ת הרשב"א (סימן תתעג) שנשאל על מלמד שהתחיל ללמוד עם ילד בהוראת אביו שישלם כסף למלמד, ולאחר תקופה אמר לו אבא של הילד לך מעמדי אני לא רוצה שתלמד יותר את הילד, ונתרצה המלמד ללכת ואח"כ חזר בו אבי הילד שרוצה שילמד את הילד, וטוען המלמד מחלת לי שיעבודי ואיני רוצה ללמד את בנך יותר, ואילו האב טוען שהוא לא יכול למחול את שיעבוד הילד היות וזה מזיק אותו, **והשאלה האם נקבל את טענת האב?**

שלושת טעמי הרשב"א שאין האב יכול למחול על שיעבוד הבן

ונקט שם בשו"ת הרשב"א לקבל את טענת האב לחייב את המלמד לחזור וללמד משלש טעמים: א' היות והמחילה למלמד הייתה בעל פה זה לא נתפס דאמרינן **בגמ' בקידושין** (טז.) לגבי עבד עברי ולימא ליה באפי תרי זיל, והיינו שיאמר לו האדון לפני שנים שילך בלי גט שחרור, והגמ' מיישבת שעבד עברי גופו קנוי לו דין ולא יכול לזכות בעצמו באמירה בעלמא ולכן פועל שדומה לעבד עברי אינו יוצא באמירה בעלמא כשאמר לו שילך מהעבודה.

ב' כיוון שהאב השכיר את המלמד ללמוד עם בנו נתחייב המלמד לבנו ולא כל הימינו של האב למחול שיעבודו של הבן שזכין לבן ואין מחייבין לו, והביא ראיה **מהתוספתא** (כתובות פרק מי שהיה נשוי פ"י ה"ג) שאומרת שאם כתב לזון את בת אשתו ומחלה לו האשה שלאו כל כמינה היות וזכין לקטן ואין חבין לו שזכתה הבת כבר בכסף, **וה"נ כאן זכה כבר בשיעבוד.**

ג' הביא ראיה **מהתוספתא** (כתובות פי"ב ה"י) הפוסק מעות לבתו הקטנה ופשט לה הרגל כופין אותו ליתן לה דזכין לקטן ואין חבין לו.

פסק הרמ"א והשלכותיו בדיני מחילת שיעבוד לזולת

וברמ"א (סימן שלג סעיף ח) פסק את שו"ת הרשב"א וזה לשונו "מלמד אצל בעל הבית שאמר לו בעל הבית לך מעמדי ונתרצה המלמד יוכל הבעל הבית לחזור בו ולעכבו דאינו יכול למחול שיעבודו של נער".

ועפ"ז מצינו בשו"ע (אבהע"ז סימן קיד) שכתב "אם האמא פטרה את בעלה מלזון את בתה שבאה אמא שאינה יכולה ואין בפטור שלה לבעלה כלום", וכתב **בב"ש** (אות ו) שזה משום שאינה יכולה לחוב אותה, וכתב בפרישה שמכאן יש ללמוד אם האב עשה חיתון עם בתו ואח"כ נתרצו האב והחתן לבטל החיתון אין רשות לאב לבטל החתון בלי רצון בתו, וכתב בב"ש שאי"צ ראיה מכאן אלא **מהרשב"א** שהובא בסימן של"ג מוכח כך שזה בעצם הרשב"א שהבאנו קודם, **וברעק"א** (גיליון סימן נ אות ו) פסק להלכה את הבית שמואל הזה.

זכות הילד בחלב אמו לאחר שכבר נשתעבדה להניקו

וכן מצינו שעפ"ז **באבני מילואים** (אבהע"ז סימן פב) הביא את **הגמ' בפרק אע"פ** (נט.) שדנה באשה שנדרה לא להניק את בנה ובעלה קיים לה את הנדר ורוצה לחזור בו, האם אמרינן שהוא שם אצבע בין שיניה שקיים לה את הנדר או שיכול לכפות אותה להניק את הבן.

וכתבו בתוס' שהמחלוקת שם בין בית הלל לבית שמאי מדובר שאסרה הנאת הנקה על עצמה שבזה יש מחלוקת, אבל אם אסרה הנאת הנקה על הבעל את זה אינה יכולה כי היא משועבדת לו, וכתב באבני מילואים שהוצרך לטעם הזה היות וברגע שנשתעבדה להניק את הילד גם אם מוחל ע"ז הילד זכה כבר בחלב ולא יכול למחול על המשועבד כבר לילד.

האם שיעבוד המלמד לתלמידים מונע מהם לעזוב בבת אחת

והיות ומצינו בשלש מקומות שיש שיעבוד לילד א' ברמ"א (סימן שלג) בשם שו"ת הרשב"א, **ב'** באבעה"ז סימן קי"ד למחול לחתן על חיתון עם הבת, **ג'** באבע"ז סימן פ"ב למחול על חלב של הילד שאינו יכול, וכתב **בפתחי חושן** (פי"א אות נח מהל' שכירות פועלים) **שה"ה בילד גדול שלא יכול למחול למלמד.**

א"כ בנידון דידן שכל המלמדים כבר השתעבדו לכיתות ללמד את הילדים תורה, כשהמנהל הביא אותם ואמר להם מי שממורמר שילך מכאן וא"כ מחל להם על השיעבוד, ואח"כ כשאמרו לו רוב המלמדים שהם הולכים והבין שהתלמוד תורה יסגר תוך ימים אחדים חזר בו ואמר להם שהוא לא מסכים וגם הם לא יכולים ללכת כי הם חבין לילדים שאין לו דרך להשיג כזה הרבה מלמדים ביום אחד, וא"כ הוי כדבר האבוד לילדים שיסתובבו בבטלה ואת הנזק מי ישורנו, וא"כ המחילה שלו אינה מחילה, **וא"כ האם יכולים כל המלמדים לעזוב בבת אחת.**

מחלוקת הפוסקים האם דין שיעבוד התלמיד נאמר בכל פועל

ונראה שאם המצב שהמנהל לא משלם וכל המלמדים בדוחק עצום יכולים לסמוך ולהקל ללכת, ומשני טעמים: א' שמצינו מחלוקת בפוסקים האם זה נאמר דווקא באב ובן שהאב לא יכול למחול את השיעבוד, או שזה נאמר בכל אדם ששכר פועל ואמר לו תעבוד אצל פלוני ושכרך עלי ורוצה לחזור בו, האם המקבל זכה בשיעבוד הפועל.

האם המלמד משתעבד לתלמיד או למנהל

שבשו"ת בנימין זאב (סימן רכה) כתב לדון על שליח ציבור וגבאי צדקה שממוני הקהל אמרו לו באמצע הזמן שאינם חפצים בו יותר ונתרצה להם, וכששמעו אנשי הקהל הוקשה להם ורצו שישאר שם לפחות עד סוף השנה, וגם הממונים חזרו בהם, וכתב שמכיוון שראשי הקהל שכרוהו עבור כל הקהל זכין לקהל ואין חבין להם ואינם יכולים למחול ולהפקיע שיעבוד הקהל וחייב השליח ציבור להמשיך במלאכתו, **והוכיח את זה משו"ת מוהר"ם** שהובא ברשב"א וכתב שזה כ"ש ממקום שלא יכול ללכת כי השתעבד לילד, ובוודאי כאן השתעבד לקהל.

ולפי"ז לכאורה זה נאמר בכל פועל שאם אמר לו לך תבנה מרפסת אצל פלוני ושכרך עלי שלא יכול לחזור בו שכבר זכה בעבודת הפועל, אבל במהרי"ל דיסקין (פסקים אות רכג) נקט שכל החיוב זה מדין שיעבודא דר"נ שהיות והאב מחויב ללמוד עם בנו תורה והמלמד השתעבד לאב, ומשיעבודא דר"נ השתעבד לבן ולכן האב לא יכול למחול על עבודתו, **ולפי"ז באם זה לא בנו וכגון מלמד בחיידר שהתחייב למנהל ואינו נחויב לבן, בכה"ג לא נוכל לחייבו כי לא נחשב שזכה בשיעבוד שלו.**

האם שיעבוד המלמד חל כשאין משלמים לו את שכרו

ואלא שעדיין זה קשה שיתכן שהמנהל נחשב כשליח של ההורים וכאילו ההורים שכרו את המלמד והחיוב של הרב'ה הוא להורים והורים יש חיוב ללמוד עם הבן, וא"כ יש כאן שיעבודא דר"נ.

אבל נראה שלעולם אין חיוב, והטעם שכל השיעבוד זה כשרוצים לשלם למלמד, אבל המלמד אינו רוצה גם בתשלום בזה אמרינן שהתלמיד זכה בשיעבוד גופו ללמד, אבל במקום שלא משלמים לו כאן מעולם הוא לא השתעבד ללמד בחנם ובזה בוודאי שיכול ללכת שהאם הוא שבוי חרב אצל התלמידים ללמדם ולא לקבל משכורת, וכך משמעות **הפת"ש** (סימן נ באבעה"ז) שהביא שאם האב סיכם עם החתן לחזור מהשידוך שהבת לא יכולה לעכב שהיות והחיוב של האב לתת נדוניא זה קנין אתן שזה לא חל, וא"כ שאין חיוב של נדוניא לחתן ולא קיבל כלום אין החתן מחויב להתחתן בחנם שאת זה אינו מסכים ושע"ז לא הייתה אף פעם הסכמה ויכול לחזור בו, ולכן פליג על הרעק"א, ומשמע שאם זה בחנם אין חיוב לזה, וכך ראיתי שנקט גם **במשפטי החושן לב"ד הישר והטוב** (הל' שכירות פועלים עמ' רה הערה קעא) מסברא של עצמו.

ההכרעה לדינא

ולכן היות והמנהל משחק במשכורות ע"ד זה לא השתעבדו להיות מלמדים, וזה שהילדים יהיו בלי מלמד שכל הורה יבוא ללמד את בנו או שישלמו משכורת למלמדים שלא ילכו.

ולכן להלכה יכולים ללכת ולא יכול לתופסם בזה שהשתעבדו לילדים, ורק יש לנסות לראות איך אפשר לפשר בין המנהל למלמדים כדי שלא יקופחו התלמידים בביטול תורה ובחוסר מעש שהשיעמום מביא לידי חטא.

מהלימוד לחזית הפסיקה! מכון "משפט כהלכה" פותח תוכנית הכשרה מעשית לפוסקי הדור הבא. שנתיים של לימוד מרוכז – שעתיים בשבוע. למצטיינים מובטחת השתלבות במערך "קו ההלכה הספרדי העולמי". הלימודים בירושלים ובני ברק. בואו להפוך לכתובת הלכתית – הצטרפו אלינו! הקורסים נפתחים בירושלים ובבני ברק פרונטלי, ובדיגיטל מכל מקום. 250 ש"ח לחודש - אפשר להירשם במערכת נדרים פלוס וכן לחייג למספר פלא' - 0556702019 משה מ-1 עד 3 בצהריים